

НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В УРСР (1920-1980-ті рр.): ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Проаналізовано суть політики радянського уряду щодо вирішення національного питання і проблем національних меншин в Україні у 1920-1980-ті рр. Виділено основні шляхи її реалізації в періоди сталінщини, «хрущовської відлиги», лібералізації суспільства та на початку перебудови. Доведено, що політика радянської влади щодо вирішення національного питання в Україні, як і в СРСР у цілому, була неоднозначною, направленою на формування ідеологічної ієрархії націй на чолі з «великим російським народом», й визначалась ідеологічними партійними настановами.

Ключові слова: національна політика, національні меншини, політика «коренізації», тоталітаризм, репресії, реабілітація, мовна політика.

Національні відносини займають важливе місце в сучасному суспільстві. У ході життєдіяльності націй виникає багато проблем, пов'язаних з державним аспектом національних взаємин. Осмислення національних проблем пов'язане з поняттям «національне питання», яке можна трактувати як «питання про причини виникнення недовіри, ворожнечі і конфліктів між націями, з одного боку, націями і існуючою системою влади в багатонаціональному суспільстві – з другого».

Однією з найважливіших складових демократії є право націй на самовизначення. Ще в 1917 р. більшовицький уряд декларував це право за усіма націями, але механізм реалізації цього права за всі роки радянської влади так і не був вироблений. У Радянському Союзі національні відносини уявлялися сферою суцільної гармонії інтересів. Тепер ці відносини постають як складна і суперечлива сфера життя. Драматичні колізії розпаду СРСР і загострення міжнаціональних відносин практично у всьому пострадянському просторі диктують необхідність вивчення і переосмислення досвіду національно-політичних процесів [17].

Проблема міжнаціональних відносин в СРСР у радянській історіографії висвітлювалася лише з марксистсько-ленінських позицій. У 1940-1980-ті рр. історики були змушені висвітлювати зростання інтернаціоналістичних настроїв радянського соціуму, показувати приклади зміцнення братерської дру-

жби між народами. У дослідженнях підкреслювалося, що радянська система примиряє багатонаціональні культури і, всупереч точці зору буржуазних фальсифікаторів, у країні відсутні будь-які передумови для розвитку національних рухів [13].

У роки незалежності України дослідження теми отримало абсолютно новий напрям. Уперше в історіографії в новому контексті з'явилася тема національно-визвольних рухів в СРСР. Питання етнопатриотичної політики досліджували В. Наулко [10], Л. Нагорна [8], Т. Рудницька [15], О. Антонюк [1], В. Даниленко [2], А. Матієнко [6], Н. Шипка [18]. В. Колісник [4] розглянув питання правового статусу національних меншин, М. Ларченко вивчає проблему запобігання дискримінації за національною ознакою [5], Т. Сенюшкіна займається етнічними конфліктами [16]. Зважаючи на наявну історіографічну базу, автор статті ставить за мету проаналізувати основні етапи політики радянського уряду щодо національних меншин і дати оцінку ефективності у вирішенні ним проблем національного питання.

Населення СРСР характеризувалося етнічним різноманіттям. Народи країни відрізнялися один від одного господарським укладом, культурними і релігійними традиціями. Більшовики прийшли до влади і втримали її багато в чому тому, що запропонували гасло про «право націй на самовизначення» – нову формулу взаємин між етнічними меншинами

і державою. Відповідно до цієї формули створювалися національно-територіальні утворення, згодом закріплені в конституції СРСР. Це відповідало інтересам меншин і їхніх політичних та соціальних еліт, забезпечуючи їм участь у державній владі [12].

Прихід до влади Й. Сталіна та період його управління країною позначився дуже складними і різноскерованими процесами. Усі офіційно визнані радянські національності повинні були мати свою національну культуру, історію, класичну літературу. Почався процес інтенсивного їх формування, який мав складний і суперечливий характер. З одного боку, всі складові національно-культурної спадщини проходили жорстокий відбір на їх відповідність основній ідеологічній лінії радянського керівництва, але з іншого – національно-культурні діячі могли використовувати національні символи чи постаті, які за різних обставин можна було представити борцями-революціонерами чи національними героями. Наприклад, в Україні цим стандартам відповідали Б. Хмельницький і Т. Шевченко.

Національність стала універсальним ярликом для класифікації та управління громадянами. У цей період національності припинили вважати рівними. Була визначена ідеологічна ієрархія націй на чолі з «великим російським народом». Відповідно Україна та інші неросійські республіки вважалися «молодшими сестрами» у радянській «сім'ї народів» [9, с. 19-20]. Офіційна національна політика в СРСР виходила з принципів «дружби народів» і «пролетарського інтернаціоналізму». Передбачалося, що «класовий» інтерес робітників стоїть незмірно вище за національні інтереси окремих народів [12].

Особливе місце серед етнополітичних проблем в Україні займають процеси у 1920-1930-х рр. Це був складний і суперечливий час, який дав і позитивний досвід у здійсненні державної політики у сфері міжнаціональних відносин, і сталінську репресивну національну політику. У 1920-ті рр. Україна вступила із складною ситуацією у міжетнічних відносинах, спричиненою подіями Першої світової та Громадянської воєн, що відбулися на її теренах. Під час Першої світової війни жорстких утисків з боку царського уряду зазнало німецьке населення, яке піз-

ніше потрапило під білогвардійські й махновські погроми. У роки Громадянської війни зазнало погромів єврейське населення.

Перед політичним керівництвом України постало завдання виправити стан справ, що склався внаслідок цих негативних явищ, намітити необхідну державну національну політику, налагодити мирну міжетнічну взаємодію в суспільстві. Згідно з рішеннями X (1921 р.) та XII (1923 р.) з'їздів РКП(б) Комуністична партія і уряд України здійснювали державну політику у міжнаціональній галузі двома основними шляхами: коренізацією (українізацією) та заходами щодо національних меншин [1, с. 15].

Новий напрям і зміст національної політики впливали із проголошеного керівництвом СРСР курсу на коренізацію партійного і радянського апаратів. Суть офіційно проголошеної XII з'їздом РКП(б) політики коренізації полягала в тому, щоб залучити до поширення комуністичної ідеології у національних районах СРСР місцеві кадри, врахувати національні фактори при комплектуванні партійного і державного апаратів. Із цією метою було збільшено прийом до партії представників місцевого населення, розширювалися суспільні функції національних мов, створювалась розгалужена мережа шкіл, середніх і вищих навчальних закладів. Поряд з українізацією у 1920-х рр. державна політика у галузі національних відносин передбачала реалізацію спеціальних заходів сприяння політичному і культурному розвитку національних меншин. З метою управління цими процесами було створено мережу спеціалізованих адміністративних, культурно-освітніх, наукових установ. У структурі органів державної влади сформовано спеціальні органи, що проводили роботу серед національних меншин – відділ національних меншин при Наркоматі внутрішніх справ та Центральну Комісію у справах національних меншин при ВУЦВК.

Державна політика у міжетнічній сфері 1920-х рр. загалом позитивно вплинула на процес національного відродження українського народу та іншонаціональних груп населення. У складі УСРР до 1930 р. було утворено 25 національних районів та 1087 національних рад. Особливим напрямом роботи з іноетнічною частиною населення були такі:

подолання його економічної відсталості, залучення до сфери матеріального виробництва, зміна соціальної структури національних груп [1, с. 15-16].

Однак з кінця 1920-х – початку 1930-х рр. у національній політиці відбулися кардинальні зміни, пов'язані з остаточним оформленням у СРСР командно-адміністративної системи. Фактично почала здійснюватись сталінська національна політика, яка призвела до практичного відновлення імперського великодержавництва у сфері міжнародних відносин, що було завуальовано ідеологічною доктриною «дружби народів». Новий курс у національній політиці в Україні полягав, з одного боку, в згортанні політики українізації, а з іншого – в докорінній зміні роботи з нацменшинами. В Україні партійні органи ухвалили низку рішень, на підставі яких здійснювалась спочатку «чистка», а потім ліквідація національних навчальних закладів як осередків «буржуазно-націоналістичного впливу». У контексті суспільної командно-адміністративної політики здійснювалась реорганізація і ліквідація національних адміністративно-територіальних одиниць. З огляду на це було прийнято ряд постанов партійними й адміністративними органами («Про Мархлевський та Пулинський райони» (17 серпня 1935 р.), «Про реорганізацію національних районів та сільрад УРСР в звичайні райони та сільради» (16 лютого 1938 р.), «Про ліквідацію та перетворення штучно утворених національних районів та сільрад» (7 квітня 1938 р.). Наприкінці 1930-х рр. було припинено функціонування системи національного районування в Україні.

Партійно-державне керівництво України, виконуючи настанови Москви, нав'язувало масовій свідомості думку про те, що представники німців, поляків, інших національностей – потенційні зрадники, шпигуни, диверсанти, шкідницьку діяльність яких слід викорінювати у будь-який спосіб. Наслідком такої політики стали репресивні акції щодо іноетнічного населення: звільнення з роботи людей у зв'язку з їхньою національною належністю, депортації з місць компактного проживання представників національних меншин, фабрикація шпигунських, диверсійних, повстанських організацій. Так, у листопаді 1936 р. Політбюро ЦК КП(б)У прийняло по-

станову «Про переселення польських та інших господарств з прикордонної смуги», в якій ставилося завдання переселити навесні 1939 р. 6-7 тис. таких господарств «за кордони України». У 1933-1934 рр. репресивними органами в Україні було «викрито» контрреволюційні організації «Союз визволення України», «Польська організація військова», «Національний Союз німців на Україні» [1, с. 17-18].

У 1930-1940-ві рр. етнічна карта України змінилася. До складу УРСР увійшли майже всі українські етнічні землі й український етнос поповнився сімома мільйонами західних українців. Водночас, кількість українців, як і інших національностей УРСР, зменшилася внаслідок штучного голоду 1946-1947 рр. та депортацій із Західної України учасників національно-визвольних змагань. Величезних втрат зазнало єврейське населення. Докорінні зміни відбулися у складі польської меншини внаслідок обміну населення між СРСР та Польщею. З Криму у травні 1944 р. був депортований кримсько-татарський народ. В Україні зменшилася кількість німців, греків, вірмен, ромів [2, с. 74-75].

Але поруч із цими подіями, у 1951 р. зі сторінок журналу «Більшовик України» було оголошено, що єдність народів СРСР набула принципово нового якісного стану. «В ході соціалістичних перетворень в нашій країні склалася небачена в історії спільність людей – радянський народ» [11, с. 412]. Відновлена у повоєнні роки модель управління суспільством 1930-х рр. несла в собі традиційні методи керівництва: адміністрування, терор, насильство. І лише після смерті Й. Сталіна розпочалася певна демократизація суспільних відносин, хоча концепція національної політики Комуністичної партії і радянської держави у своїй основі не зазнала особливих змін [2, с. 75].

Зі смертю Й. Сталіна влада пішла на часткову лібералізацію політики у національній сфері. Звинувативши останнього у викривленні «ленінських принципів національної політики», вона відмовилась від відкритих репресій, реабілітувала тисячі репресованих і звинувачених у націоналізмові і почала регулювати національні відносини, застосовуючи більш «ліберальні» методи – через освітню, мовну, культурну політику, що дуже часто мало характер русифікації, знищення традицій і звичаїв національних меншин.

Деякі зміни напрямків національної політики розпочались ще восени 1953 р., коли було ліквідовано інструменти масових репресій – військові трибунали й Особливу нараду МВС. У вересні 1953 р. МВС СРСР подало до ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР пропозиції про звільнення спецпоселенців. У квітні 1954 р. Президія ЦК КПРС ухвалила з цього питання постанову, за якою пропонувалося звільнити 1,8 млн. осіб. З одного тільки Криму на спецпоселенні перебувало на 1 січня 1955 р. 118 351 осіб татарської національності, 1057 греків, 8606 болгар, 5679 вірменів та 2087 осіб інших національностей [14].

28 квітня 1956 р. видано Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про зняття обмежень зі спецпоселення з кримських татар, балкарців, турків-громадян СРСР, курдів, хемшилів та членів їх сімей, виселених у період Великої Вітчизняної війни». Указ дозволяв реабілітованим повертатися в місця колишнього проживання, проте позбавляв їх можливості повернення майна, яке було у них конфісковане при виселенні. Татарам було видано паспорти, проте не знято з них звинувачення у зраді Батьківщині.

На виконання указу Рада Міністрів СРСР 17 липня 1956 р. прийняла відповідну постанову, якою зобов'язала МВС УРСР, виконавчі комітети обласних, Київської та Севастопольської міських рад забезпечити виконання указу. Проте у ЦК КПРС найбільш доцільним вважалося переселення татар до Узбецької РСР, де на той час проживало 140 тис. представників цієї національності й можливість утворення автономної області у складі цієї республіки. Про небажання влади повернути татар до Криму стало зрозумілим після видання у листопаді постанови ЦК КПРС про відновлення національної автономії калмицького, карачаївського, балкарського, чеченського та інгуського народів, де у шостому пункті було зазначено: «Визнати недоцільним надання автономії татарам, що раніше проживали у Криму, маючи на увазі, що колишня Кримська АРСР була автономією не лише татар, а являла собою багатонаціональну республіку, в якій татари становили менше 1/5 частини всього населення, і що у складі РРФСР є національне автономне об'єднання – Татарська АРСР». Цією поста-

ною фактично погіршувалося становище не тільки кримських татар, а й німців, греків, болгар, вірменів, яким обмежувалося право поселятися не тільки у Криму, а й на території Херсонської, Запорізької, Миколаївської та Одеської областей [14].

У 1950-1960-ті рр. були реабілітовані десятки тисяч громадян різних національностей. Зокрема, 250 тис. депортованих з України німців домоглися повернення, але їм дозволили поселитися не в Україні, а в Комі АРСР та республіках Середньої Азії. Лише Указ Президії Верховної Ради СРСР від 3 листопада 1972 р. «Про зняття обмежень у виборі місця проживання, передбачених у минулому для окремих категорій громадян» дозволив німцям селитися в Україні. До 1979 р. в Україну повернулись понад 34 тис. німців [2, с. 76-77].

Реабілітація у 1955 р. учасників «Єврейського антифашистського комітету» не зупинила державну машину в антиєврейській політиці. Тепер євреї ставали «агентами імперіалізму», а КДБ отримав від КПРС пряму вказівку посилити боротьбу з агентурою розвідок імперіалістичних держав. Постанова ЦК КПУ від 1 грудня 1959 р. «Про стан та заходи посилення роботи органів державної безпеки УРСР» зобов'язувала це відомство усунути виявлені недоліки, в тому числі розширити мережу агентури, здатної проникати в середовище антирадянських елементів, особливо сіоністів. У цей період ряд представників єврейської національності хотіли емігрувати до Ізраїлю, але влада намагалась зупинити цей процес. У 1951-1960 рр. кількість євреїв, що виїхала, склала лише 1199 осіб, а у 1961-1970 рр. – 10 062 чол. [14].

У період десталінізації влада активно повернулася до спроби примусово підвести до осілости циган, що під час війни і у повоєнні роки знову почали вести кочовий спосіб життя. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 5 жовтня 1956 р. «Про залучення до праці циган, які займаються бродяжництвом» та постановою Ради Міністрів СРСР від того ж числа, вказувалося на необхідність надання циганам робочих місць і створення умов проживання, а репресивним органам була дана вказівка затримувати тих циган, що проживають не за місцем прописки та ухиляються від роботи. Такий порядок сто-

совно циганського населення протримався до 1962 р. [3, с. 48].

За висновками В. Даниленка, політика радянської держави щодо репресованих народів і загалом щодо національних меншин у 1950-1960-ті рр. не була виваженою, послідовною і гуманною. Реабілітація громадян різних національностей носила половинчастий характер і поєднувалася з традиційним обмеженням конституційних прав особи [2, с. 79].

Як один із найбільш ефективних методів національної політики радянський уряд завжди використовував мовну політику. Починаючи з 1954 р. влада пішла на розширення видавництва україномовних видань. У 1956 р. в Україні виходило 1273 назв газет, з них 979 українською та 286 російською мовою. Проте ці зміни у культурному житті фактично не вплинули на освіту. У перші роки десталінізації влада продовжила використання русифікації, як одного з напрямів національної політики, продовжуючи скорочувати кількість шкіл з викладанням українською мовою та розширюючи мережу російських. Якщо у 1948/49 н. р. в республіці нараховувалось 26 159 українських шкіл та 2720 російських, то у 1955/56 н. р. їх кількість становила відповідно 25 034 та 4051. Дискримінація в національно-мовній політиці позначилася й на формуванні мережі національних шкіл, які функціонували там, де компактно проживали представники інших народів. Так, у 1953 р. порівняно з 1948/49 н. р. скоротилась кількість молдавських, угорських, польських шкіл та була закрита румунська, узбецька і вірменська школи.

У листопаді 1958 р. були опубліковані тези ЦК КПРС, де було приділено увагу реформуванню освіти. Зокрема, в них йшлося про можливість надати батькам самим обирати, якою мовою будуть навчатися їх діти. У республіці розгорнулася дискусія, в ході якої ряд діячів культури виступили за збереження обов'язковості вивчення української мови. У грудні 1958 р. в газеті «Правда» була опублікована стаття М. Бажана і М. Рильського, де вони виступили проти запровадження факультативності рідної мови. Проте позиція М. Хрущова залишалася непохитною, і цей пункт згодом набрав законної сили [14].

В установах, навчальних і наукових закладах, на фабриках і заводах, в партійних та

державних органах республіки, у листуванні, технічній та службовій документації застосовувалась виключно російська мова. Така політика призвела до того, що мільйони українців стали називати російську мову своєю рідною. У 1959 р. їх налічувалося 2,1 млн (6,5 % усіх українців республіки), а в 1970 р. – понад 3 млн. (8,6 %). Україна неухильно і прискореними темпами перетворювалася з поліетнічною в двоетнічну країну [2, с. 81-83].

Пом'якшивши режим у роки хрущовської «відлиги», влада нарощувала зусилля з нівелювання національного життя народів СРСР. Новий поштовх цим процесам дав XXII з'їзд КПРС (1961 р.), який визначив програмною метою своєї діяльності формування «нової історичної спільності – радянського народу» [2, с. 81]. На з'їзді були ухвалені рішення, що мали закріпити його існування. Вони стосувались перемішування населення через обмін кадрами, формування багатонаціональності союзних республік і поступової ліквідації кордонів між ними, подальшого зменшення відмінностей народів СРСР, об'єднавчої сили російської мови як мови міжнародного спілкування, неприпустимості національного «самообмеження» [9, с. 21].

У 1970-х – середині 1980-х рр. адміністративно-командна система продовжувала ігнорувати потреби національного розвитку. Під приводом захисту загальнодержавних інтересів у СРСР обмежувалась національна самостійність республік, в культурному житті України посилювалися процеси ідеологізації та русифікації. 11 листопада 1978 р. Міністерство освіти УРСР направило на місця директиву «Про удосконалення вивчення російської мови в загальноосвітніх школах республіки». У результаті, в республіці до кінця 1970-х рр. в обласних центрах залишилось 28 % українських шкіл, тоді як російські школи становили 72 %. Подальшому процесу ідеологізації та русифікації в Україні сприяла реформа загальноосвітньої школи 1984 р. Результатом такої багатолітньої цілеспрямованої політики стало майже повне витіснення української мови російською із усіх сфер суспільного життя [17].

Однак підтримка розвитку національних культур все ж таки існувала. В СРСР заохочувалися деякі національні свята, традиційні промисли і ремесла, створення етнографіч-

них та краєзнавчих музеїв. Але ця підтримка здійснювалася у вузьких рамках – всі культурні ініціативи, які могли поставити під загрозу політичну лояльність республік союзному центру, оголошувалися буржуазним націоналізмом і жорстоко припинялися [12]. На індивідуальному рівні можемо говорити про такі процеси, як інтенсифікація контактів між культурними діячами та науковцями різних радянських республік, що сприяла процесові творчого та культурного обміну. Зростала кількість перекладів художніх творів, спільних виставок, що знайомили пересічних громадян з національною спадщиною і творчим доробком сусідніх народів [9, с. 20].

При цьому національна приналежність конкретного громадянина була важливим фактором його суспільного становища, впливала на його життя і кар'єру. У радянському паспорті була «п'ята графа», що позначала національність. Ця ж графа була у всіх анкетах, які радянська людина повинна була заповнювати. Незважаючи на всі заяви про «дружбу народів», п'ятий пункт нерідко ставав перешкодою при вступі до вузу або на роботу. Дітей з єврейських або німецьких сімей, кримських татар, так само як і приїжджих з Кавказу, неохоче брали на роботу або навчання, особливо на гуманітарні («ідеологічні») спеціальності. Ці та інші протиріччя, безумовно, не тільки підривали ідею про радянський народ як про нову історичну спільність, а й були основою для етнопольових конфліктів, які вийшли на поверхню при перших же ознаках ослаблення центральної влади в роки перебудови [12].

У другій половині 1980-х рр. внаслідок глибоких змін у внутрішній та зовнішній політиці СРСР розпочався етнічний ренесанс, що став одним із факторів його розва-

лу. Але на початку перебудови без жодних заперечень сприймали тезу про те, що «національне питання, яке залишилося від минулого, в Радянському Союзі успішно розв'язано», і визнавали як цілком правильно сформульоване в часи застою положення про нову історичну спільноту під назвою радянський народ. Розпочавши демократизацію суспільно-політичних процесів у багатонаціональній державі, радянське керівництво не сподівалося, що воно зумовить національний вибух значних масштабів [7, с. 220].

Отже, політика радянської влади у 1920-1980-ті рр. щодо вирішення національного питання була неоднозначною й визначалась ідеологічними партійними настановами. Не слід, однак, заперечувати суттєвих позитивних змін, особливо поступової ліквідації наслідків сталінського тоталітаризму, з одного боку, проте з іншого – фактично упродовж радянських часів не змінювались основні напрямки та принципи національної політики. У тоталітарному суспільстві національні меншини могли розраховувати лише на задоволення свого права на освіту та захист культурних інтересів спільноти. Поруч із цим радянська система наклала тяжкий відбиток на психологію багатьох народів і призвела до певних негативних диспропорцій в етнопольовій структурі України. Передусім, це домінування російськомовної культури над іншими, байдужість та небажання задовольняти культурно-освітні, інформаційні та духовні потреби національних меншин. Правова політика щодо національних меншин велась під гаслом «зближення націй», тож будь-яка самостійна політична діяльність чи створення будь-якої громадської організації етнічної спільноти були неможливі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк О. В. Етнопольовика в Україні: історія та сучасний стан / О.В. Антонюк // Український історичний журнал. – 1999. – № 4. – С. 15-28.
2. Даниленко В. Динаміка змін етнічної структури українського суспільства в 1950-1960-х рр. / В. Даниленко // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст. – К., 2012. – Вип. 17. – С. 73-84.
3. Зіневич Н. Цигани в Україні: формування етносу і сучасний стан / Н. Зіневич // Український історичний журнал. – 2001. – № 1. – С. 40-52.
4. Колісник В. Національний суверенітет та право націй на самовизначення / В. Колісник // Вісник Академії правових наук України, 2001. – № 1 (24). – С. 112-120.
5. Ларченко М. Національні меншини. Правові запобіжники дискримінації / М. Ларченко // Віче. – 2004. – № 4. – С. 35-42.

6. Матієнко А. В. Особливості етнонаціональної політики СРСР / А. В. Матієнко // Актуальні проблеми політики. – 2014. – Вип. 51. – С. 469-476.
7. Мельник І. Національне питання в СРСР (дискусії на межі 1980-90 рр.) / І. Мельник // Вісник Львівського університету. Філософські науки. – 2004. – Вип. 6. – С. 220-229.
8. Нагорна Л. Радянська національна політика / Л. Нагорна // Політологічні читання. – 1995. – № 1. – С. 170-178.
9. Народження «радянської людини»: від «коренізації» до дружби народів // Спільна історія. Діалог культур: Навч. посібник. – Львів: ЗУКЦ, 2013. – С. 19-32.
10. Наулко В. Хто і відколи живе в Україні / В. Наулко. – К.: Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 1998. – 80 с.
11. Национальная политика и национальные движения / В кн.: История России. 1917-2009 / А.С. Барсенков, А.И. Вдовин. – М.: Аспект Пресс, 2010. – 846 с.
12. Национальная политика и национальные отношения в СССР накануне перестройки [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://history4you.ru/lessons/ussr-crisis/show-lesson/-/asset_publisher/sqcu60PUQ1B7/content/id/20956
13. Национальные отношения и движения в СССР [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://otherreferats.allbest.ru/history/00363670_0.html
14. Радянська національна політика періоду десталінізації: зміна основоположних принципів чи форм? / Історія (збірка наукових праць). – К., 2009. – 500 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-text-11269.html>
15. Рудницька Т.М. Етнічні спільноти України: тенденції соціальних змін / Т.М. Рудницька. – К.: Інститут соціології НАН України, 1998. – 176 с.
16. Сенюшкіна Т. Права національних меншин та етнічні конфлікти / Т. Сенюшкіна // Вісник Української Академії державного управління. – 2003. – № 1. – С. 120-129.
17. Україна в 60-80 роках ХХ ст. Роки застою в Україні та СРСР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zrada.org/history/1-dati-podiyi-fakti/229-ukrayina-v-60-80-rokah-hh-st-roki-zastoju-perebudova-ta-pochatok-rozpadu-srsr.html>
18. Шипка Н. Етнополітичні аспекти побудови та функціонування союзу / Н. Шипка // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2008. – № 20. – С. 170-172.

Mironova I.,
Petro Mohyla Black Sea National University

THE NATIONAL QUESTION IN THE USSR (1920-80-ies.): PROBLEMS AND WAYS OF SOLUTIONS

Analyzed the essence policy of the Soviet government to solve national issues and problems of national minorities in Ukraine in 1920-80-ies. The main ways to of its realization in times of Stalin, «Khrushchev thaw» liberalizing of society and in the years of perestroika. The official national policy of the Soviet Union was based on the principles of «friendship of peoples» and «proletarian internationalism».

A special place is given to ethno-political processes in Ukraine in 1920-30's. It is indicated that this was a complicated and contradicted time, which gave positive experience in the implementation of state policy in the sphere of international relations (1920-ies.), And Stalin's repressive national policy of the 1930s. After Stalin's death the authorities went to the partial liberalization of policy in the national sphere, refused to open repression, rehabilitated thousands of repressed and accused of nationalism people began to regulate national relations through educational, linguistic, cultural policy. It is proved that these processes are carried out in line with the russification destruction of traditions and customs of national minorities. In the 1970s – mid 1980s. administrative-command system continued to ignore the needs of national development. Under the pretext of protecting national interests in USSR national independence of the republics was limited, in the cultural life of Ukraine processes of indoctrination and russification intensified. At the beginning of of perestroika the government considered that the national question in the Soviet Union successfully resolved. But because of profound changes in its internal and foreign policy began ethnic renaissance that was one of the factors of the collapse of the USSR.

Proved that the policy of the Soviet authorities to solve the national question in Ukraine, as in the Soviet Union as a whole, was ambiguous, aimed at the formation of the ideological hierarchy of nations led by the «great Russian nation», and defined ideological by party instructions.

Key words: national policy, national minority, policy of «indigenization» totalitarianism, repression, rehabilitation, language policy.

Рецензенти: Сінкевич Є. Г., д-р іст. наук, професор;
Котляр Ю. В., д-р іст. наук, професор.